

DÜKKİ

(الدقى)

Ebû Bekr Muhammed
b. Dâvûd ed-Dimaşkî
(ö. 360/971)**Zâhid ve sûfî.**

Aslen Dîneverli olduğu için Dîneverî, Şam'da yaşadığı için Dimaşkî nisbeleriyle de tanınır. Dükkî nisbesi kaynaklarda Zükkî (Hatîb, V, 266) ve Rakkî (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 612; Şa'rânî, I, 119) şeklinde de verilir. Bağdat'a giderek bir süre orada yaşadıkdan sonra Şam'a yerleşen Dükkî, Hatîb el-Bağdâdî'ye göre Bağdat'ta, Münâvî'ye göre ise Mısır'da vefat etmiştir. Yaklaşık 240'ta (854) doğduğu dikkate alınırsa 100 yıldan epey fazla yaşadığı söylenebilir (Sülemî, s. 448). Çağındaki sûfilerin en büyüklerinden biri olan Dükkî, daha ziyade üstadı İbnü'l-Cellâh'ın tasavvuf anlayışını benimsemekle birlikte Ebû Bekir ez-Zekkâk, Abdullâh er-Râzî ve Ebû Bekir el-Mısırî gibi sûfilere de faydalandı. Cüneyd-i Bağdâdî ile görüştü. Ebû Bekir İbn Mücâhid'den kiraat, Muhammed b. Ca'fer el-Harâitî'den hadis okudu. Başta Ebû Nasr es-Serrâc olmak üzere bazı sûfî müelliflerin onun görüşlerini nakletmişlerdir.

Dükkî'ye göre helâl yiyecekler kişiyi sâlih amellere yöneltebilir; helâl olup olmadığı şüpheli besinler insanın yolunu şaşırmasına sebep olur; haram yiyecekler ise Allah ile kulu arasında perde olur. Sûfî âfiyet ve huzur aramamalı, zahmet ve meşakkate katlanmayı öğrenmelidir. Hayatta keder ve sevinç birbirini takip eder. Fakat tasavvuf ehli belâyı sevinçle karşılamalı, kurtuluşunu acılarda aramalıdır. Semâa önem veren ve bu hususla ilgili garip hikâyeler anlatan Dükkî tevekkülün tam olmasını, fakirin hem zâhir hem bâtın itibarıyla sebeplerden uzak kalmasını ister. Fakrî sûfinin bir hali olarak anlar. Sûfinin fakr haline sahip oluşunun belirtisi, her vakitte o vakit için yapılması en uygun olan şeyle meşgul olması ve kendisini kötülüklerden uzak tutmasıdır. Allah'a yakın olmanın âlâmeti de onun dışında kalan her şeyden ilgiyi kesmektir. Allah'ın kelâmı gönüllere ışıklarını yayınca oradaki bençil arzuları yok eder. Ârifler Allah ile yaşadıklarından gerçek hayat onların hayatıdır. Rabbinin bilen O'ndan ümit kesmez, nefisini tanıyan yaptığı işle kibirlenmez. Allah'ı bilen O'na sığınır, O'nu unutan ise yaratıklara sığınır.

Dükkî uzun tecrübeler sonunda ulaştığı bu tür kanaatleriyle kendisinden sonraki sûfiler üzerinde tesirli olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma*⁶, s. 229-230, 236; Sülemî, *Tabakât*, s. 448-450; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 266 vd.; Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 207; Herevî, *Tabakât*, s. 505; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 327; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 612; a.mlf., *el-Lübâb*, I, 505; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*⁷, XVI, 138; Safedî, *el-Vâfi*, III, 63; Câmî, *Nefehât*, s. 188-190; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 119; Münâvî, *el-Kevâkib*, II, 44.

ERHAN YETİK

DÜLDÜL

(دلدل)

**Hz. Peygamber'e
Mukavkis tarafından
hediye edilen katır.**

Mısır Hükümdarı Mukavkis'in, hicretin 6. yılında (627) Hz. Peygamber'e gönderdiği kıymetli hediyeler arasında bulunan katıra hızlı yürüyüşü ve çevikliği dolayısıyla "kirpi" anlamına gelen düldül adı verilmiştir. Bu boz renkli katırın erkek veya dişi oluşu hususunda kesin bir kayıt bulunmamaktadır. Konuyla ilgili Türkçe literatürün hemen hepsinde "beyaz renkli dişi katır" ifadesi kullanılmıyorsa da Arapça kaynaklardaki rivayetlerde (Âmirî, II, 165; Halebî, III, 431) onun erkek olduğu belirtilmiştir.

Hz. Peygamber, hem savaşlarda hem de diğer zamanlarda bindiği düldülün idaresini, ileride Mısır valiliği de yapacak olan Ukke b. Âmir el-Cühenî'ye vermişti. Daha sonra Hz. Ali'ye bağışladığı düldül ondan oğulları Hasan ve Hüseyin'e, ardından da diğer oğlu Muhammed b. Hanefiyye'ye intikal etmiştir. Hz. Ali'nin Hâricîler'le çarpışırken düldüle bindiği yolundaki rivayetlere hem Şii hem de Sünnî kaynaklarında yer verilmiştir. Ayrıca çeşitli vesilelerle Ferve b. Amr el-Cüzâmî, Eyle Hükümdarı İbnü'l-Almâ, Dümetülcendel hâkimi ile Habeşistan Necâşisi Ashame tarafından da Hz. Peygamber'e katır hediye edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 260, 491-492; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 76; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 174; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 314-315; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eşer*, II, 266, 322; Demîrî, *Hayâtü'l-hayevân*, I, 481; Âmirî, *Behcetü'l-me'hâfil*, Kahire 1331, II, 165; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamis*, II, 186; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, Kahire 1384/1964, III, 431-432; Köksal, *İslâm Târîhi* (Medine), VII, 82; XI, 175-176; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâitbü'l-idâriyye* (Özel), II, 97-98; Pakalın, I, 485; Cl. Huart, "Dül-

dül", *JA*, III, 663; a.mlf., - [Ch. Pellat], "Duldul", *EF*² (Fr.), II, 639; *el-Kâmüsü'l-İslâmî*, II, 383; *TDEA*, II, 393.

ALİ YARDIM

□ EDEBİYAT. Hz. Ali Fars edebiyatı ile Türk edebiyatının klasik, tasavvufî, dinî-destanî metinlerinde genellikle zülfikar adlı kılıcı ve Hz. Peygamber'in kendisine hediye ettiği düldül isimli katırıyla birlikte anılmaktadır.

Kaynaklarda, Hz. Ali'nin savaşlarda ve özellikle savaş başlamadan önce yapılan mübârezelere hasımlarını kılıcı zülfikar ve düldülün de maharetiyle altettiği belirtilir; bu sebeple edebî metinlerde bunlar onun âdeta ayrılmaz birer parçası olarak anılmıştır. Bu husus, Hz. Ali çerçevesinde oluşturulmak istenen tenâsüp sanatının bir gereği ve ifadesi olarak da çok rağbet görmüştür. Halk arasında düldül güçlü süvarisi Hz. Ali ile özdeşleşmiştir. Nitekim Nazîm'in, "Server-i dîn pâdişâh-ı nâmdâr / Hayder-i hasm-efgen ü düldül-süvâr" beytinde bu özellik vurgulanmıştır. Yine bu sebeple Hz. Ali'ye "şâh-ı düldül-süvâr" denilir. Manzumelerde gerek düldül gerekse zülfikar çeşitli özelliklerinden dolayı müşebbehün bih olarak çok sık zikredilir. Meselâ Hayâlî Bey'in, "Görmeyenler gamzen ucundan tek ü püyüm benim / Bilmediler zülfikâr-ı şâh ile düldül nedir" beytinde sevgilinin gamzesi Hz. Ali'nin kılıcına, âşık da devamlı koşan düldüle benzetilmiştir. Düldül ayrıca, kırk günlük yolu bir günde kateden olağan üstü hızı ve çevikliğiyle şairlerin yeni mazmunlar bulma yeteneğine sahip kıvrak ve süratli (çâlak) tabiatlarının benzetildiği bir mazmundur. Bâkî, "Destinde zülfikâr-ı Alî nevk-i hâmedir / Bâkî semend-i tab'in ana düldül eylesen"; Nazîm, "Hayder-i kerrâr-ı meydân-ı senâ-yı zâtınım / Esb-i tab'im düldül-i çâlak hâmem zülfikâr" beyitlerinde yine çevikliğinden, sür'at-i intikalinden dolayı şairane tabiatlarının ölçüsü olarak düldüle yer vermişlerdir. Şairler kalemlerinin (dillerinin) keskinliği ve işlekliliğiyle övündüklerinde, söz meydanının en güçlü eriyiz diyerek kendilerini Hz. Ali'ye, kalemlerini zülfikara, çabuk ve etkili yazmaya yetenekli olduklarını da düldüle benzetirler. "Hayder-i kerrâriym meydân-ı nazmın Bâkiyâ / Nevk-i hâme zülfikâr u tab' düldüldür bana" beytinde Bâkî kendini âdeta klasikleşmiş olan bu ifade ile övmektedir.

Düldül, dinî-destanî Türk halk hikâyelerinin en yaygınlarından biri olan Hz.